

НЕОБХОДИМО Е НОВ ПОДХОД В УПРАВЛЕНИЕТО НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СЕКТОРИ

д-р инж. Кирил Геннадиев Радев

Промените в икономическата конюнктура след 1990 г. и приемането на Р България в структурите на ЕС поставят сериозни изисквания пред управлението на националната икономика. Постигането на условията, гарантиращи нейното устойчиво развитие предполага прилагането на системен и аналитичен подход в мениджмънта на всеки един от икономическите сектори. Внимание следва да се обърне на факторите, обуславящи формирането на макро- и микроикономическите показатели, в т.ч. и на компонентите от общата и специфичната външна среда на стопанските субекти.

Анализът на резултатите от проведената структурна реформа в Р България показва, че преходът от централизирана към пазарна икономическа система, в контекста на нейното устойчиво икономическо развитие все още не е приключил. Аргументите за това са негативните резултати от проведената приватизация, нарушената регионална икономическа и производствена структура, влошаващите се демографски показатели, високия размер на икономическа престъпност и корупцията, принижаването на обществено-икономическите отношения до чисто пазарни, загуба на традиционните за българската култура морални и етични норми, ограничени възможности за практическото прилагане на хармонизираните с изискванията на ЕС нормативните актове и др. Посоченото доказва необходимостта от прилагането на научните методи при управлението на процесите в националната икономика, чрез които следва да се идентифицират не само последствията от заболяванията на икономическата система, но и причините, които ги обуславят, и на тази основа да се вземат адекватни и аргументирани решения за тяхното отстраняване.

Един от системните елементи за всяка пазарна икономика, имащ пряко отношение към устойчивото ѝ развитие е секторът на малките и средните предприятия (МСП). Неговата значимост се обуславя с присъщата му генерична и функционална обвързаност с принципите на пазарния механизъм. Поради това

процесите на неговото развитие са жизнено важни за постигането на дългосрочните цели на националната икономика.

Предвид посоченото през 2007 г. е приета Национална стратегия за насърчаване на МСП 2007-2013 г., приоритетите и целите, на която са съобразени с текущото състояние и бъдещите изисквания към сектора. Главните акценти в нея са в областта на образованието по предприемачество и насърчаване на предприемачески дух и умения, защитата на интелектуалната собственост, подобряване на условията за достъп до пазарите, осигуряването на възможности за постигане на оптимална конкурентноспособност, чрез внедряване на иновации и използване на структурните финансови инструменти.

В отговор на провежданата обща индустриална политика в рамките на ЕС е изведена и дефиницията за МСП, която е приета от Франция, Великобритания, Германия, Европейската инвестиционна банка и Европейския инвестиционен фонд. Тя е в съответствие с Препоръка 96/280/ЕС, в сила от месец Април 1996 г. до 31.12.2004 г. и Препоръка 2003/361/ЕС от 06.05.2003 г., която е част и от преговорния процес за членство на Р България в Европейския съюз, съгласно поетите ангажименти в Глава 16 “Малки и средни предприятия”. В Р България определението е вписано в Закона за малките и средни предприятия, обн., ДВ, бр.84 от 24.09.1999 г., изм. и доп., бр. 59 от 21.07.2006 г.. То се използва и в Национална стратегия за насърчаване на МСП 2007-2013 г. Между посочените в двете препоръки дефиниции съществуват множество различия, като най-съществените от тях са свързани с промените в размера на оборотните средства и субституцията на материалните дълготрайни активи с общата стойност на активите. Съществената прилика между тях се изразява в запазването на количествените и качествените критерии, в т.ч. “брой заети”, “оборот на продажбите”, “балансово число и размер на активите”, “юридическа форма” и др., съгласно които организациите в структурата на МСП се диференцират на микро-, малки и средни предприятия. Това обстоятелство улеснява провеждането на научните изследвания в сектора, тъй като извършените промени не влияят върху броя на предприятията, формиращи отделните подсектори.

Микропредприятия са тези, които имат средносписъчен брой на персонала, по-малък от 10 души, и годишен оборот, който не превишава 3 900 000 лв., и/или стойност на активите, която не превишава 3 900 000 лв.

Като малки предприятия се определят тези, които не принадлежат към категорията микро предприятия и имат средносписъчен брой на персонала, по-малък от 50 души, и годишен оборот, който не превишава 19 500 000 лв., и/или стойност на активите, която не превишава 19 500 000 лв.

Категорията средни предприятия са тези фирми, които не принадлежат към категориите малки и микро предприятия и имат средносписъчен брой на персонала по-малък от 250 души, и годишен оборот, който не превишава 97 500 000 лв., и/или стойност на активите, която не превишава 84 000 000 лв.

Анализът показва, че около 99 % (23 млн.) от икономическите субекти в икономиката на ЕС са малки, средни и микропредприятия, в които работят около 100 млн. души. Поради това законодателството в областта на МСП следва да се развива и да осигурява още по-добри условия за тяхното дългосрочно развитие. Визираният подход следва да се възприеме и от Р България, където МСП заемат дял от 99,3 % от всичките предприятия в националната икономика. От друга страна дялът на МСП в общия брой на предприятията от частния сектор е в размер на 99,7 %, което на фона на посоченото по-горе и предвид все още преходния характер на икономическите процеси в страната налага допълнително адаптиране и развитие на съществуващата нормативна база. При това целите трябва да бъдат насочени към облекчаване на регулаторната база, осигуряване на по-добри условия за реализацията на приоритетите, посочени в Национална стратегия за насърчаване на МСП 2007-2013 г. и осигуряване на условия за постигане на баланс между вътрешната и външната среда на МСП. Посочените изисквания трябва да се разглеждат като инструменти за практическата реализация на принципите и нормите на ЕС в разглеждания сектор и като необходими условия за постигането на устойчиво развитие на националната икономика. Промените в нормативната база и управленските подходи на национално равнище и вътре в МСП трябва да осигурят условия за реорганизиране на съществуващата диспропорция в териториалното разпределение на икономическите субекти, възможности за подобряване на финансово-икономическото състояние на деиндустриализираните райони в страната и регулиране на миграционните процеси.

Съгласно данните от проведеното проучване следва, че за периода 2001 г. – 2005 г. най-голяма интензивност на предприятия от сектора се наблюдава в Югозападния район (29.4 %) за планиране, следван от Южен централен (24.3 %) и

Североизточен район за планиране (15.4 %). С най-малка интензивност се характеризира Северозападния район – 4.5 % дял от общия брой предприятия за периода.

Таблица 1

**Разпределение на МСП по райони за планиране
за периода 2001 г. – 2004 г.**

Райони за планиране	Години		Динамика на МСП за периода 2001 г. – 2004 г., Брой
	2001 %	2004 %	
Северозападен	4.6	4.4	+ 470
Северен централен	15.7	14.4	- 33
Североизточен	15.3	14.6	+ 3 383
Югоизточен	10.9	9.5	+ 2 499
Южен централен	24.1	23.8	+ 4 902
Югозападен	29.4	33.5	+ 6 617
Общо	100	100	+ 17 838

Активността на населението относно разкриването на МСП, представена чрез интензитета на предприятията на 1000 души икономически активно население (Таблица 2) е с най-голяма динамика в Югозападния район, а с най-голяма интензивност в Югоизточния и Северния централен район.

Таблица 2

**Разпределение на МСП на 1000 души икономически активно население
по райони за планиране**

(Брой)

Райони за планиране	Години			
	1999	2000	2001	2002
Северозападен	46	52	50	51
Северен централен	66	74	74	72
Североизточен	60	68	65	60

Югоизточен	74	77	78	73
Южен централен	59	68	67	62
Югозападен	61	64	68	70

От значение за устойчивото развитие на сектора, а следователно и за постигането на устойчиви икономически показатели на националната икономика е динамиката в броя на предприятията, тяхната стабилност, конкурентноспособност и принос в добавената стойност.

За периода 2001 г. – 2004 г. броят на МСП е 841 549, в т. ч. 2001 г. – 203 318 броя, 2002 г. – 200 636, 2003 г. – 216 439 броя и 2004 г. – 221 156 броя или средно 210 400 броя МСП за година. За разглеждания период големите предприятия са общо на 2 114 броя, разпределени по години, както следва: 2001 г. – 500 броя, 2002 г. – 521 броя, 2003 г. – 532 броя и за 2004 г. - 561 броя. В относителни единици броя на големите предприятия спрямо същия на МСП е в размер на 0.39 %.

В количествени измерители структурата на МСП за периода 2001 г. – 2004 г. е представена в таблица №3.

Таблица 3

Количествена структура на МСП за периода 2001 г. – 2004 г.

(Брой)

Вид на МСП	Година				Общо МСП за периода 2001 г. – 2004 г.
	2001	2002	2003	2004	
Микропредприятия	188 361	183 347	195 780	198 727	771 215
Малки предприятия	12 183	14 334	17 338	18 855	62 710
Средни предприятия	2 774	2 955	3 321	3 574	12 624
Общо	203 318	200 636	216 439	221 156	841 549

Таблица 4

Принос на МСП в добавената стойност за периода 2001 г. – 2004 г.

(Проценти)

Вид на МСП	Година				Общо МСП за периода 2001 г. – 2004 г.
	2001	2002	2003	2004	
Микропредприятия	4.3	4.4	4.7	5.7	19.1
Малки предприятия	4.5	5.1	6.4	7.5	23.5
Средни предприятия	6.4	6.6	7.4	9.0	29.4
Общо	15.2	16.1	18.5	22.2	72,0

От данните, посочени в таблица №4 следва, че средния темп на прираст на добавената стойност за анализирания период е 2.33 %, а най-голям дял в общия принос имат средните предприятия – 40.83 %.

За реализацията на приоритетите в разработените нормативи и планове за развитието на МСП, както и за постигането на показателите за конкурентноспособност, сравними с тези на МСП от страните от ЕС е необходимо да се наложат строги изисквания относно знанията и уменията на мениджърите. Липсата на предварителна подготовка за започване на бизнес е една от причините за голямата задължнялост между предприятията от сектора, нежеланието и невъзможността за внедряването на иновации и ползването на структурните фондове. Това е и основната причина за отпадането (фалита) на значителна част от стартиралите фирми.

От регистрираните за периода 1994 г. – 2000 г. фирми средно 19.4 % от тях са фалирали, като най-голям процент на фалитите на МСП се наблюдава през 1995 г. (28.4 %), 1997 г. и 1998 г., съответно 22.9 % и 22.2 %. Данните могат да се аргументират освен с чисто обективните управленски причини, така също и с влошената конюнктура на външната среда на икономическите субекти в национален аспект. Това е и основната причина делът на спящите предприятия през 1997 г. да достигне 19.6 %, а този на активните МСП да се редуцира до най-ниския за анализирания период - 57.5 %.

Имайки предвид особеностите на МСП и тяхната висока уязвимост от бързите и неочаквани промени в компонентите на външната им среда е необходимо да се прилага гъвкав управленски подход, подкрепен с прецизна оценка на риска.

Таблица 5

Данни за статуса на МСП за периода 1994 г. – 2000 г.

(Проценти)

Година на регистрация	Статус на МСП		
	Активни	Спящи	Прекратени
До 1994 г. вкл.	63.4	18.0	18.6
1995	69.1	2.5	28.4
1996	69.5	17.1	13.4
1997	57.5	19.6	22.9
1998	59.2	17.8	22.2
1999	60.8	21.1	16.9
2000	69.7	16.5	13.6

За целта е необходимо да се постави акцент върху подготовката на кадри за управление на МСП, включително на средно и висше образователно равнище. Обучението трябва да гарантира оптимална взаимовръзка между теорията и практиката, да инициира висока мотивация от страна на преподавателите и обучаваните, да използва иновативен подход при представянето на информацията и да се провежда в тясно сътрудничество с реалния бизнес.

Резултатите от извършения анализ на образователното равнище на зетите в МСП дават основание да се направи извода, че негативната динамика до голяма степен се дължи на недостатъчните познания на ръководителите им в областта на стопанското управление, нормативната и финансово-счетоводната база. В тази връзка в годишния доклад за състоянието на малките и средните предприятия – специално издание от 2004 г. на Министерството на икономиката и енергетиката се посочва, че при 22.1 % от анкетираните и анализирани МСП няма нито един постоянно зает работник или служител с висше образование и научни степени.

Предвид преобладаващия дял на МСП в общата структура на предприятията в национален мащаб може да се счита, че те определят облика на националния бизнес и налагат моралните и етичните норми на управлението, възприемани от обществото. Поради това е необходимо да се промени мисленето и възприятието за малкия и среден бизнес като средство за спасяване от безработица и повишаване на доходите на всяка цена, в посока на креативност и грижа за задоволяване на потребностите на обществото. Тясното разбиране за бизнеса „Аз работя за себе си...” следва да се трансформира в „Аз работя за пълно и качествено задоволяване на потребностите на моите клиенти”. Тази промяна в мисленето на предприемачите се налага от актуалната бизнес конюнктура, на основата на която в националната икономика навлязоха множество фирми от страните от ЕС, притежаващи необходимата управленска подготовка, финансов и производствен ресурс, позволяващ им да завземат с лекота пазарните ниши на българските МСП.

Разглежданите проблеми имат пряко отношение към постигането на планираните макроикономически показатели в дългосрочен аспект. От управленска гледна точка е необходимо да се акцентира върху развитието на човешките ресурси, чрез осигуряване на подходяща среда за реализацията им в стопанските организации. Инвестицията в човешки капитал е основен инструмент за просперитета на всяка една бизнес единица, независимо от нейната големина. Тогава, когато оценката на риска е от изключително значение за оцеляването на стопанския субект, какъвто е случаят с МСП, качеството на човешкия фактор и неговата роля придобиват още по-голямо значение. Именно затова е необходимо да се разработят и приложат нормативи, приоритетно аргументирани и организирани, даващи гаранции за формирането на устойчивост при функционирането на МСП в условията на динамична и агресивна външна среда.

Едни от съществените насоки в тази връзка са регулаторните механизми и възможностите за използване на структурните фондове. Те трябва да се адаптират към и хармонизират с тези в страните от ЕС, улеснявайки дейността на МСП и осигурявайки им предпоставки за оцеляване в условията на високо конкурентна бизнес среда.

Таблица 6

Показатели за стартиран на малък и среден бизнес

	Р България	ЕС и Централна Азия	ОИСР
Процедури, брой	9	9.4	6.2
Продължителност, дни	32	32	16.6
Стойност (% от дохода на глава от населението)	7.9	14.1	5.3
Минимален начален капитал (% от дохода на глава от населението)	91.3	53.9	36.1

Предвид данните от извършеното проучване на „Витоша рисърч” – „Българските МСП и участието им в структурните фондове може да се направи извода, че голяма част от предназначените средства от структурните и кохезионния фонд няма да бъдат усвоени, тъй като само 1.7 % от анкетираните са посочили, че са напълно запознати с условията за кандидатстване и управление на целевите финансови средства, 40 % от тях са заявили, че въобще не знаят нищо за тях, а други 45 %, че са запознати с условията в малка степен. Една от основните причини за този феномен следва да се търси отново в подготовката на мениджмънта за действие в условия на открита конкуренция на пазарите на ЕС. Аргумент е резултата от проучването на ЕСТАТ, относно готовността на МСП да работят на пазарите на ЕС, 30 % от анкетираните посочват, че не са в състояние да определят конкурентните си предимства. Като допълнителни трудности пред изпълнението на европейските изисквания 41.7 % посочват недостатъчните ресурси, 40.8 % липсата на достъп до информация, 20 % отсъствието на подготвени кадри и само 22.9 заявяват, че нямат проблеми с изпълнението на посочените условия.

Извършеното проучване в областта на процесите на сертифициране на МСП по международните стандарти за опазване на околната среда и внедряването на системи за управление на качеството изведе съществени слабости и в тази област.

Оказва се , че едва 2.3 % от МСП в страната притежават сертификати за ISO 9000, ISO 9001 и ISO 14000.

Подобна е ситуацията и с процесите на внедряване на иновации в предприятията. Резултатите от направеното за целта изследване показват, че за 2004 г. само 11.4 % от МСП имат стратегии и планове за разработване и производство на нови продукти, а останалите не правят разходи за иновации.

Визираните особености основание да се счита, че устойчивото развитие на националната икономика е в пряка функционална зависимост от оптималното постигане на целите и приоритетите на националната стратегия и програмите за развитие на МСП.

26 Март 2008 г.